

DOI: http://dx.doi.org/10.12775/AUNC_PED.2018.021

Emilia Żyłkiewicz-Płońska

Uniwersytet w Białymstoku
(ORCID: 0000-0002-7864-4821)

Urszula Namiotko

Uniwersytet w Białymstoku
(ORCID: 0000-0001-9015-3091)

**KREOWANIE TOŻSAMOŚCI
SPOŁECZNO-KULTUROWEJ I OSOBOWEJ
W WARUNKACH WIELOKULTUROWOŚCI
DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWO-DYDAKTYCZNA
PRACOWNIKÓW KATEDRY EDUKACJI MIĘDZYKULTUROWEJ
UNIwersYTETU W BIAŁYMSTOKU**

**Creating a Socio-Cultural and Personal Identity
in the Conditions of Multiculturalism Scientific
and Didactic Activity of Employees
of the Department of Intercultural Education
at the University of Białystok**

Streszczenie:

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja działań naukowo-dydaktycznych podejmowanych od 1995 roku przez pracowników Katedry, a uprzednio Zakładu Edukacji Międzykulturowej Uniwersytetu w Białymstoku, związanych

z pogłębianiem refleksji, jak również kreowaniem tożsamości społeczno-kulturowej i osobowej w warunkach wielokulturowości Podlasia. Refleksja naukowa nad problematyką tożsamości człowieka pogranicza prowadzona jest w formie badań, wydawanych publikacji, realizacji projektów badawczych i organizacji konferencji naukowych. Upowszechnienie dorobku naukowego Zespołu następuje również poprzez działalność o charakterze edukacyjnym egemplifikowaną realizacją przedmiotów dydaktycznych z zakresu problematyki edukacji regionalnej, wielo- i międzykulturowej, prowadzenie krajowych i międzynarodowych projektów dydaktyczno-metodycznych oraz współpracę z środowiskiem lokalnym, która przyjmuje formę realizacji w szkołach czy też organizacjach pozarządowych warsztatów uwrażliwiających na odmienność kulturową. Wymienione powyżej inicjatywy stanowią teoretyczną i praktyczną ofertę, która może być punktem wyjścia do analiz, porównań i dyskusji w zakresie kształtowania tożsamości, jak również kreowania pomysłów na realizację edukacji regionalnej, wielo- i międzykulturowej zarówno w przestrzeni formalnej, jak i nieformalnej.

Słowa kluczowe: tożsamość, wielokulturowość, międzykulturowość, pogranicze, Podlasie.

ABSTRACT:

The aim of the article is to present scientific and didactic activities that have been undertaken since 1995 by scholars from the Department of Intercultural Education at the University of Białystok, related to deepening a theoretical reflection as well as developing socio-cultural and personal identity in the multicultural environment of Podlaskie Region. Scientific reflection on the issue of the identity of inhabitants of borderland is carried out in the form of conducted research, published research results in scientific journals and books, implementation of research projects and organization of scientific conferences. Dissemination of the scientific achievements by the scholars also took place through educational activities exemplified by conducting classes in the field of regional, multicultural and intercultural education, leading and participating in national and international scientific projects and cooperating with the local environment, mainly schools and non-governmental by organizing intercultural competence workshops. The initiatives listed above constitute a theoretical and practical offer, which can be a starting point for analyz-

es, comparisons and discussions in the field of identifying as well as creating ideas for the implementation of regional, multicultural and intercultural education both in formal and informal spaces.

Key words: identity, multiculturalism, interculturality, borderland, Podlasie.

Wstęp

Refleksje wokół tożsamości człowieka pogranicza stanowią oś zainteresowań badawczych pracowników Katedry Edukacji Międzykulturowej. Kierownik zespołu Jerzy Nikitorowicz wskazuje, że „proces rozwoju i kształtowania tożsamości jest wynikiem dziedzictwa przeszłości, komunikowania wewnętrznego i zewnętrznego, poszukiwania sensu egzystencji, przeżywania konfliktów”¹. Tożsamość jednostki na pograniczu jest zatem kształtowana w kontekście wielokulturowego krajobrazu miejsca, gdzie „nie ma możliwości tworzenia obrazu siebie, koncepcji siebie, czy identyfikowania się (przynależności), jeżeli nie ma grupy odniesienia, osób znaczących, dziedzictwa kulturowego”².

Istotną kategorią, z perspektywy tematu prezentowanego w artykule, jest zatem miejsce i jego rola w procesie kreowania tożsamości człowieka³. Budowanie relacji z miejscem jest zarazem budowaniem własnej tożsamości, lokalnie zakorzenionej. Obszar północno-wschodniego pogranicza Polski, w którym od 22 lat na Wydziale Pedagogiki i Psychologii pracuje Zespół Edukacji Międzykulturowej, skupiony wokół Jerzego Nikitorowicza, jest miejscem pogranicznym, w którym tożsamość jednostki jest budowana na społeczno-kulturowym dziedzictwie mozaiki etnicznej i narodowej tego terenu. Celem niniejszego artykułu jest prezentacja działań naukowo-dydaktycznych pracowni-

¹ J. Nikitorowicz, *Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa*, Białystok 1995, s. 90.

² J. Nikitorowicz, *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, Warszawa 2009, s. 334–335.

³ H. Buczyńska-Garewicz, *Miejsca, strony, okolice. Przyczynek do fenomenologii przestrzeni*, Kraków 2006; M. Mendel (red.), *Pedagogika miejsca*, Wrocław 2006; M. Żmudzińska-Nowak, *Miejsce, tożsamość i zmiana*, Gliwice 2010.

ków Katedry Edukacji Międzykulturowej Uniwersytetu w Białymstoku, związanych z pogłębianiem refleksji, jak również kreowaniem tożsamości społeczno-kulturowej i osobowej w warunkach wielokulturowości Podlasia. Wprowadzeniem do zobrazowania działań podejmowanych przez zespół jest przedstawienie zarówno charakterystyki regionu, jak również procesów związanych z kształtowaniem tożsamości na pograniczu kultur, której specyfika i dylematy kreowania stanowiły bodziec do zawiązania zespołu badawczego edukacji międzykulturowej.

Historia powstania Katedry Edukacji Międzykulturowej w kontekście specyfiki regionu Podlasia

Granice Podlasia z punktu widzenia historycznego, geograficznego, jak i dialektologicznego są trudne do jednoznacznego ustalenia. Przez stulecia kraina ta była ziemią sporną, ziemią niczyją, a zarazem ziemią wspólną dla jej mieszkańców. Pełniła ona funkcję pogranicza zarówno politycznego – pomiędzy Polską, Rosją i Litwą, jak i narodowościowego, gdzie dochodziło do przenikania się etosu polskiego, litewskiego, białoruskiego i ukraińskiego. To z kolei formowało obszar pogranicza religijnego, językowego i kulturowego. Narodem dominującym na tym obszarze są Polacy, jednak zamieszkujący tu Białorusini, Ukraińcy, Litwini, Tatarzy, Cyganie i Rosjanie tworzą narodowościowy, religijny, językowy i kulturowy mikrokosmos pogranicza. Podlasie zdołało wykształcić osobniczą, integralną i opartą na różnorodności, ale nie eklektyczną wspólnotę kulturową, która nie znajduje odpowiednika na żadnym innym obszarze historycznej Rzeczypospolitej. W swojej pracy dotyczącej narodowościowo-wyznaniowej analizy regionu Marek Barwiński⁴ wskazuje, że współczesną mozaikę kulturową Podlasia w znacznym stopniu ukształtowały zmiany przynależności politycznej tego regionu (kolejno do Rusi, Litwy, Polski, Prus, Rosji, Polski, ZSRR, Niemiec oraz ponownie Polski), jak również pełnienie

⁴ M. Barwiński, *Podlasie jako pogranicze narodowościowo-wyznaniowe*, Łódź 2004.

– zwłaszcza w średniowieczu – funkcji granicy strefowej Litwy i Rusi oraz związane z tym kolejne fale osadnictwa. Autor zauważa, że charakterystyczną cechą struktury narodowościowej współczesnego Podlasia jest przemieszanie etniczne ludności oraz brak wyraźnych granic pomiędzy poszczególnymi grupami narodowymi. Bardzo trudno jest obiektywnie i jednoznacznie określić przynależność narodowościowo-religijną mieszkańców, szczególnie w związku z obserwowanym brakiem stereotypowej zależności pomiędzy deklarowaną narodowością a językiem ojczystym czy wyznaniem. Ponadto nadal znaczna część mieszkańców Podlasia – zwłaszcza na terenach wiejskich – określa siebie jako mieszkańców „z tego miejsca”, „tutejszych”⁵. Wszystko to czyni ten region fascynującym polem badawczym.

Według Jerzego Nikitorowicza⁶ pogranicze staje się naturalnym środowiskiem współczesnego człowieka, obszarem zróżnicowań, inności i odmienności, przestrzenią do odkrywania, porównywania, a także prowadzenia dialogu. Konieczne jest jego zagospodarowanie przez edukację. Kwestie wielo- i międzykulturowości, kontaktów między reprezentantami różnych kultur, uwarunkowań kulturowych funkcjonowania ucznia i szkoły, dziedzictwa kulturowego czy wreszcie społeczno-kulturowej tożsamości w dynamicznie zmieniającym się świecie na przestrzeni ostatnich 20–30 lat kształtowały nowy, wyraźnie wyodrębniający się obszar badań oraz stawiały wyzwania wobec szkoły i wychowania tak w wymiarze globalnym, jak i regionalnym. Naturalną odpowiedzią na te procesy było powołanie zespołu badaczy, który skupiał swoje działania wokół kwestii wielo- i międzykulturowości.

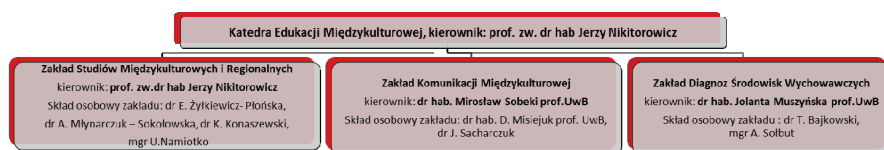
Katedrę Edukacji Międzykulturowej (KEM) poprzedzał Zakład o takiej samej nazwie, który został powołany na Wydziale Pedagogiki i Psychologii w 1995 roku. Podjęta przez pracowników Katedry problematyka była i jest ważna oraz aktualna ze względu na położenie uczelni w zróżnicowanym kulturowo Białymstoku. Tuż przed for-

⁵ A. Engelking, *Tożsamość „tutejsza” na wielojęzycznym pograniczu. Spostrzeżenia na podstawie parafii nackiej*, w: *Język a tożsamość na pograniczu kultur*, red. E. Smułkowa, A. Engelking, „Prace Katedry Kultury Białoruskiej Uniwersytetu w Białymstoku”, t. 1, Białystok 2000, s. 16–22.

⁶ J. Nikitorowicz, *Edukacja regionalna*, s. 125.

malnym powołaniem Zakładu ukazała się książka prof. Jerzego Nikitorowicza *Pogranicze – tożsamość – edukacja międzykulturowa*, swoisty manifest rodzącej się grupy, którą wówczas, obok samego Profesora, tworzyli: Dorota Misiejuk, Jolanta Muszyńska, Danuta Byrwa i Mirosław Sobecki. Motywem przewodnim badawczych eksploracji Zespołu stała się tożsamość, rozpatrywana w kontekście szeroko ujmowanej kategorii pogranicza. Poszukiwania badawcze i edukacyjne ukazywały twórczy potencjał kulturowo zróżnicowanego świata. Ważną przestrzeń analiz nowej, dynamicznie rozwijającej się dyscypliny – edukacji międzykulturowej – stanowiły pedagogiczne konteksty funkcjonowania mniejszości narodowych, które w ostatniej dekadzie XX wieku odzyskały pełnię autonomii, a ich działalność uzyskała niespotykaną dotychczas dynamikę⁷.

Na przestrzeni lat w ramach Katedry wyodrębniły się zespoły badawcze zajmujące się: edukacją regionalną i międzykulturową, komunikacją międzykulturową, profilaktyką społeczną, diagnozą środowisk wychowawczych i readaptacją społeczną. Obecną strukturę Katedry Edukacji Międzykulturowej tworzą trzy zakłady: Zakład Studiów Międzykulturowych i Regionalnych, Zakład Komunikacji Międzykulturowej i Zakład Diagnoz Środowisk Wychowawczych (schemat).

Schemat. Struktura organizacyjna Katedry Edukacji Międzykulturowej

Źródło: opracowanie własne.

⁷ Więcej na temat historii KEM w: M. Sobecki, *Katedra Edukacji Międzykulturowej*, w: E. Kryńska (red.), *Utrwalić chwilę... XXX-lecie Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku (1977–2007)*, Białystok 2007, s. 51–63.

W 2020 roku KEM będzie obchodziła 25 lat działalności badawczej i edukacyjnej na terenie północno-wschodniego pogranicza. Perspektywa dalszego rozwoju naukowo-dydaktycznego pracowników KEM zostanie skupiona wokół popularyzowania wiedzy naukowej dotyczącej dylematów kreowania tożsamości społeczno-kulturowej i osobowej w warunkach wielokulturowych, jak również kształtowania kompetencji międzykulturowych poprzez prowadzenie badań, przygotowanie publikacji, organizację konferencji i seminariów naukowych, prowadzenie zajęć dydaktycznych i warsztatów.

Dylematy kreowania tożsamości społeczno-kulturowej i osobowej jako obszar prowadzonych badań

Od początku swojego istnienia zespół KEM prowadzi badania dotyczące kwestii tożsamości społeczno-kulturowej i osobowej w warunkach wielokulturowości oraz dylematów jej kreowania⁸. W tym kontekście niejednokrotnie zadawane przez pracowników pytanie dotyczy tego, czy doświadczenie wielokulturowości wzbogaca i pozwala jednostce lepiej rozumieć świat i rozwiązywać dylematy tożsamościowe.

Rozważania w dyskursie naukowym nad kwestią tożsamości zakładają, że należy ją traktować jako zjawisko złożone, dynamiczne, o zmiennym charakterze. Tożsamość ludzką rozpatruje się w trójwymiarze, wyróżniając trzy komponenty: osobowy, społeczny i kulturowy. Hanna Malewska-Peyre, odpowiadając na pytanie: „jak rozumieć tożsamość własną?”, wskazuje na elementy osobowe wyrażane poprzez właściwości psychiczne i wskazywane własne cechy fizyczne, komponent społeczny związany z opisywaniem siebie w kategoriach ról społecznych lub przynależnością do grup społecznych oraz wymiar

⁸ J. Nikitorowicz, *Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa*, Białystok 1995 (wyd. I); 2001 (wyd. II); tenże, *Kreowanie tożsamości dziecka*, Gdańsk 2005; M. Sobiecki, *Kultura symboliczna a tożsamość: studium tożsamości kulturowej Polaków na Grodzieńszczyźnie z perspektywy edukacji międzykulturowej*, Białystok 2007; K. Konaszewski, *Tożsamość wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych*, Gdańsk 2016.

kulturowy związany z bezpośrednimi odniesieniami do wartości⁹. Podobnie na złożoność analizowanego terminu wskazuje również J. Nikitorowicz, traktując tożsamość „jako fenomen rozwijający się, zjawisko złożone i zmienne, konstrukt wielowymiarowy łączący elementy osobowe systemu jednostki z centralnymi wartościami kultury grupy, do której jednostka należy”¹⁰.

Współczesny człowiek, żyjąc w kształtujących się społeczeństwach wielokulturowych, postawiony jest przed koniecznością odpowiedzi na wiele pytań dotyczących skomplikowanego procesu tworzenia własnej tożsamości. Jest zobligowany do brania pod uwagę wartości i tradycji panujących od pokoleń w danym regionie czy kraju, przy równoczesnym stawaniu się nowoczesnym obywatelem świata. J. Nikitorowicz wskazuje, że tożsamość człowieka zawsze „kształtuje się w określonej grupie, pod wpływem określonej kultury. Nie ma możliwości tworzenia obrazu siebie, koncepcji siebie czy identyfikowania się (przynależności), jeżeli nie ma grupy odniesienia, osób znaczących, dziedzictwa kulturowego”¹¹. Odpowiedź na pytanie: „kim się staję i dlaczego taki się staję?” lub „kim warto i kim powinienem się stać?” może pogłębiać chaos związany z próbą autodefinicji siebie lub też sprzyjać pogłębionej refleksji i namysłowi nad samym sobą, własnym miejscem w przestrzeni społeczno-kulturowej otaczającego świata oraz pogłębionymi relacjami z innymi ludźmi, w tym przedstawicielami innych kultur.

Poza badaniami naukowymi oscylującymi wokół dylematów związanych z kreowaniem tożsamości społeczno-kulturowej i osobowej pracownicy Katedry Edukacji Międzykulturowej eksplorują inne obszary tematyczne związane z pedagogiką społeczną i międzykulturową. Podstawowym w pracach Zespołu i coraz solidniej w Polsce ugruntowanym obszarem badawczym są kwestie związane z edukacją re-

⁹ H. Malewska-Peyre, *Ja wśród swoich i obcych*, w: *Tożsamość a odmiennosc kulturowa*, red. P. Boski, M. Jarymowicz, H. Malewska-Peyre, Warszawa 1992, s. 19.

¹⁰ J. Nikitorowicz, *Pogranicze. Tożsamość*, s. 69.

¹¹ Tenże, *Edukacja regionalna*, s. 334–335.

gionalną, wielo- i międzykulturową¹² oraz europejską¹³, które stanowią wyzwania wobec współczesnego wychowania i szkoły, zarówno w wymiarze globalnym, jak również regionalnym. Stosunkowo nowy obszar zainteresowań naukowych dotyczy rozważań w zakresie komunikacji międzykulturowej¹⁴, będącej kluczowym elementem w podejmowaniu interakcji przedstawicieli odmiennych kultur.

Pracownicy KEM zgłębiają badawczo obszary wokół pedagogicznych kontekstów dziedzictwa kulturowego¹⁵, funkcjonowania mniejszości narodowych na Podlasiu oraz poczucie wspólnotowości w społecznościach lokalnych¹⁶. Diagnostyka psychopedagogiczna¹⁷ stanowi tu jeden z obszarów prowadzonych badań, jak również związana jest z szeroko realizowaną praktyką pedagogiczną.

¹² M. Sobecki, *Edukacja kulturalna młodzieży Białostocczyzny: (raport z badań)*, Białystok 1989; J. Nikitorowicz, *Socjalizacja i wychowanie w zróżnicowanych wyznaniowo i etnicznie rodzinach Białostocczyzny*, Białystok 1992; M. Sobecki, *Funkcja etniczno-kulturowa szkół mniejszości narodowych*, Białystok 1997; J. Nikitorowicz, *Edukacja regionalna*; tenże, *Grupy etniczne w wielokulturowym świecie*, Sopot 2010; A. Młynarczuk-Sokołowska, *Od obcości do inności. Międzykulturowa edukacja nieformalna na przykładzie działań polskich organizacji pozarządowych*, Warszawa 2015; A. Młynarczuk-Sokołowska, *Teoria i praktyka międzykulturowej edukacji nieformalnej w kontekście działań adresowanych do dzieci*, Białystok 2016.

¹³ J. Nikitorowicz, *Młodzież pogranicza kulturowego Polski, Białorusi, Ukrainy wobec integracji europejskiej*, Białystok 2000; E. Żyłkiewicz-Płońska, *Europejski wymiar w edukacji młodzieży akademickiej. Studium porównawcze*, Gdańsk 2016.

¹⁴ M. Sobecki *Komunikacja międzykulturowa w perspektywie pedagogicznej. Studium z pogranicza polsko-litewsko-białorusko-ukraińskiego*, Warszawa 2016; A. Młynarczuk-Sokołowska, K. Szostak-Król, *Zrozumieć Innego. Międzykulturowa kompetencja komunikacyjna w procesie uczenia się języka polskiego jako obcego*, Białystok 2016 (wyd. II), 2014 (wyd. I); E. Czykwin, D. Misiejuk, *Dwujęzyczność i dwukulturowość w perspektywie psychopedagogicznej*, Białystok 1998.

¹⁵ D. Misiejuk, *Dziedzictwo i dziedziczenie w kontekście procesów socjalizacji*, Białystok 2013.

¹⁶ J. Muszyńska, *Miejsce i wspólnota. Poczucie wspólnotowości mieszkańców północno-wschodniego pogranicza Polski. Studium pedagogiczne*, Warszawa 2014.

¹⁷ T. Bajkowski, *Kobiecość i męskość w percepcji młodzieży akademickiej*, Warszawa 2010.

Zaprezentowane powyżej obszary badawcze znajdują egzemplifikację w realizowanych przez Zespół następujących projektach badawczych oraz konferencjach naukowych:

A. Projekty badawcze:

- „Poczucie tożsamości narodowej i plany życiowe mieszkańców pogranicza” (1995–1997)
- „Euroregion Niemen” (1997–1998)
- „Kultura polska na wschodnich pograniczach: transmisja dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych”, w ramach projektu badawczego pt. „Polskie dziedzictwo kulturowe w Nowej Europie” we współpracy z Instytutem Badań Literackich PAN w Warszawie oraz Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim (2003–2006)
- „Kompetencje do komunikacji międzykulturowej w aspekcie tradycyjnej wielokulturowości i procesów migracyjnych”, zespołowy grant badawczy KBN (2010–2013)
- „Międzykulturowa edukacja nieformalna w Polsce na przykładzie działalności organizacji pozarządowych”, projekt indywidualny NCN (2011–2013)
- „Zasoby odpornościowe młodzieży nieprzystosowanej społecznie”, PRELUDIUM 9, projekt indywidualny NCN (2016–2019)

B. Cykliczne konferencje naukowe:

- *Edukacja międzykulturowa w kręgu potrzeb, oczekiwań i stereotypów* (Ciechanowiec 1994)
- *Rodzina wobec wyzwań edukacji międzykulturowej* (Białystok 1996)
- *Edukacja międzykulturowa w wymiarze instytucjonalnym* (Supraśl 1998)
- *Kultury tradycyjne a kultura globalna. Konteksty edukacji międzykulturowej* (Białystok 2000)
- *Międzygeneracyjna transmisja dziedzictwa kulturowego* (Augustów 2002)
- *Region – Tożsamość – Edukacja* (Augustów 2004)
- *Kultury narodowe na pograniczach* (Augustów 2005)
- *Etniczność i obywatelskość w Nowej Europie* (Olecko 2006)
- *Wspólnoty a migracje. Konteksty edukacji międzykulturowej* (Białowieża 2008)
- *Edukacja międzykulturowa – dokonania i perspektywy* (Olecko 2010)

- *Kompetencje do komunikacji międzykulturowej w aspekcie tradycyjnej wielokulturowości regionu i procesów migracyjnych* (Supraśl 2012)
- *Wielokulturowość – Edukacja – Tożsamość* (Warszawa–Białystok 2012)
- *Spółczesność wielokulturowa – dynamika, zmienność nieprzewidywalność. Ku jakim strategiom w edukacji międzykulturowej* (Lipowy Most 2014)
- *Polityka edukacyjna w kształtujących się społeczeństwach wielokulturowych* (Lipowy Most 2016)

Prowadzone przez Zespół badania naukowe, których rezultaty publikowane są w formie monografii autorskich, prac zbiorowych czy też artykułów naukowych, przyczyniają się do pogłębiania refleksji związanych z dylematami kreowania tożsamości społeczno-kulturowej i osobowej w warunkach zróżnicowania kulturowego, które stanowią wyzwania wobec szeroko rozumianej edukacji regionalnej, wielo- i międzykulturowej, jak również europejskiej i obywatelskiej.

Kształtowanie kompetencji międzykulturowych poprzez działania edukacyjne

Bardzo ważnym etapem w historii rozwoju Katedry było wydanie w 2005 roku książki profesora Jerzego Nikitorowicza *Kreowanie tożsamości dziecka*¹⁸, która poruszała problematykę edukacji międzykulturowej, sytuując ją w procesie kształtowania tożsamości człowieka pogranicza. Pozycja ta była rezultatem wielu lat pracy badawczej i dydaktycznej w środowisku akademickim, związanej z funkcjonowaniem Zakładu Edukacji Międzykulturowej na Wydziale Pedagogiki i Psychologii, jak również stanowiła wynik licznych działań edukacyjnych, podejmowanych przez pracowników Zakładu w wielokulturowym środowisku lokalnym regionu pogranicza. W pracy tej Jerzy Nikitorowicz zaproponował nową, holistyczną koncepcję edukacji międzykulturowej, opartą na wielowymiarowej i wielopłaszczyznowej tożsamości oraz kompetencjach komunikacyjnych sprzyjających budowaniu po-

¹⁸ J. Nikitorowicz, *Kreowanie tożsamości*.

staw tolerancji wobec odmienności kulturowej¹⁹. Zespół edukacji międzykulturowej, właściwie od początku swojego istnienia, zajmuje się budowaniem kanałów przekazu edukacyjnego w kontekście problematyki kreowania tożsamości jednostki i kształtowania kompetencji komunikacyjnych w wielokulturowym społeczeństwie jednoczącej się Europy. Edukacja ta na przestrzeni lat realizowana jest poprzez:

A. Przedmioty dydaktyczne realizowane na kierunku pedagogika: *edukacja międzykulturowa* (która jest przedmiotem kierunkowym na pedagogice, realizowanym na wszystkich specjalnościach), *komunikacja międzykulturowa* (realizowana w module podstawowym, na wszystkich specjalnościach), *edukacja regionalna* oraz *kompetencje międzykulturowe w zarządzaniu*.

W 2013 pracownicy KEM przygotowali ofertę specjalności: Pedagogika regionalna i międzykulturowa na studiach II stopnia (przedmioty specjalnościowe: *Diagnoza potrzeb społecznych migrantów i uchodźców*, *Edukacja europejska*, *Zagrożenia środowisk wychowawczych*, *Kulturowe podstawy życia społecznego*, *Metodyka edukacji regionalnej i międzykulturowej*, *Wielokulturowość polskiego pogranicza*, *Dziedzictwo kulturowe regionu*, *Mniejszości narodowe i etniczne w systemie polityczno-prawnym krajów europejskich*, *Organizacje pozarządowe w wielokulturowym społeczeństwie*, *Polityka wielokulturowa*, *Warsztaty pracy w warunkach zróżnicowania kulturowego*).

B. Pracę edukacyjną w środowisku lokalnym – współpraca ze szkołami i organizacjami pozarządowymi w zakresie rozpowszechniania idei edukacji regionalnej i międzykulturowej (m.in. poprzez: warsztaty uświadliwiające na odmienność kulturową realizowane w ramach Podlaskiego Festiwalu Nauki i Sztuki, Podlaskiego Pomostu Kultury, konferencji naukowych organizowanych przez Katedrę, projektu Akademia Licealisty realizowanego na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku).

C. Projekty dydaktyczno-metodyczne:

a. Krajowe projekty dydaktyczno-metodyczne

¹⁹ M. Sobecki, *Katedra Edukacji*, s. 54–55.

- „Przygody Innego”, Europejski Fundusz na rzecz Obywateli Państw Trzecich, środki budżetu Państwa oraz Prezydenta Białegostoku (2010–2015)²⁰
 - „Różnorodność wśród nas”, Ośrodek Rozwoju Edukacji (2015–2016)
 - „Zrozumieć Innego. Międzykulturowa kompetencja komunikacyjna w procesie uczenia się języka polskiego jako obcego”, Europejski Fundusz na rzecz Obywateli Państw Trzecich, środki budżetu Państwa oraz Prezydenta Białegostoku (2014–2017)
 - I Podlaska Szkoła Edukacji Międzykulturowej, European Economic Area, program „Obywatele dla Demokracji” (2016)
- b. Międzynarodowe projekty dydaktyczno-metodyczne:
- IANUS- “European Guidelines for Later Learning in Inter-generational, Intercultural and ITC-based Settings”, LLP–Grundtvig (2007–2009)
 - “A Better Tomorrow”, LLP–Erasmus (2008–2009)²¹
 - “Learning Hospitals”, LLP–Grundtvig (2008–2010)
 - SPICY! “Special Programme International Capacity Building Youth Work” LLP–Erasmus (2011–2014)
 - MUSA project “MUSic performing and creative Arts professions involved in healthcare: a portal for VET promotion and mutual recognition of profiles”, LEONARDO–LMP (2014–2016)²²

²⁰ A. Młynarczuk-Sokołowska, K. Potoniec, K. Szostak-Król (red.), *Przygody Innego. Bajki w edukacji międzykulturowej*, Białystok 2011 oraz A. Młynarczuk-Sokołowska, K. Potoniec, K. Szostak-Król (red.), *Przygody Innego. Bajki międzykulturowe na rzecz integracji dzieci cudzoziemskich*, Białystok 2015.

²¹ E. Acienė, S. Mačiulskytė, E. Zylkiewicz (eds.), *A Better Tomorrow*, Klaipėda 2008; E. Acienė, S. Mačiulskytė, R. Andriekienė (eds.), *A Better Tomorrow*, Klaipėda 2009.

²² „Muzyka, sztuki widowiskowe i zawody artystyczne zaangażowane w opiece zdrowotnej: portal promocji kształcenia zawodowego VET i wzajemnego rozpoznawania profili” 539899–LLP–1–2013–1–IT–LEONARDO–LMP, Rozpoznanie mapy zawodów MUSA „Muzyka, sztuki widowiskowe i zawody artystyczne zaangażowane w opiece zdrowotnej: portal promocji kształcenia zawodowego VET i wzajemnego rozpoznawania profili” w Europie. Doświadczenia i refleksje na temat skuteczności terapeutycznej, Białystok 2016.

Wymienione powyżej inicjatywy stanowią teoretyczną i praktyczną ofertę, która może być punktem wyjścia do analiz, porównań i dyskusji w zakresie kształtowania tożsamości, jak również kreowania pomysłów na realizację edukacji regionalnej, wielo- i międzykulturowej zarówno w przestrzeni formalnej, jak i nieformalnej.

Konkluzje

Kreowanie tożsamości społeczno-kulturowej i osobowej w przestrzeni północno-wschodniego pogranicza realizowane jest poprzez pracę naukowo-dydaktyczną zespołu Katedry Edukacji Międzykulturowej. Refleksja naukowa nad problematyką tożsamości człowieka pogranicza prowadzona jest w formie projektów badawczych i organizację konferencji naukowych oraz działalność o charakterze edukacyjnym egzemplifikowaną realizacją przedmiotów dydaktycznych z zakresu problematyki edukacji regionalnej, wielo- i międzykulturowej, projektów dydaktyczno-metodycznych oraz współpracę ze środowiskiem lokalnym. W perspektywie dalszego rozwoju przed pracownikami KEM pojawiają się nowe wyzwania badawcze związane z kreowaniem pogranicza świadomościowego w kontekście dylematów realizacji idei i zasad wielokulturowości. Istnieje potrzeba intensyfikacji i koordynacji badań prowadzonych we współpracy z zaprzyjaźnionymi ośrodkami w kraju i za granicą. Nadzieję budzi powołany przed kilkoma laty przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN Zespół Pedagogiki Kultury i Edukacji Międzykulturowej, którym kieruje Jerzy Nikitorowicz. W sytuacji kształtowania się społeczeństw wielokulturowych, Katedra będzie mogła dalej wносить twórczy wkład w rozwijanie idei edukacji międzykulturowej i budowanie nici porozumienia między zainteresowanymi nią badaczami tak w Polsce, jak i poza jej granicami

Bibliografia

- Acienė, Elvyra, Sonata Mačiulskytė, Emilia Zylkiewicz (eds.). *A Better Tomorrow*. Klaipėdos: Universiteto Leidykla, 2008.
- Acienė, Elvyra, Sonata Mačiulskytė, Emilia Zylkiewicz (eds.). *A Better Tomorrow*. Klaipėdos: Universiteto Leidykla, 2009.
- Bajkowski, Tomasz. *Kobiecość i męskość w percepcji młodzieży akademickiej*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2010.
- Barwiński, Marek. *Podlasie jako pogranicze narodowościowo-wyznaniowe*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2004.
- Buczyńska-Garewicz, Hanna. *Miejsca, strony, okolice. Przyczynek do fenomenologii przestrzeni*. Kraków: Wydawnictwo UNIVERSITAS, 2006.
- Czykwini, Elżbieta, Dorota Misiejuk. *Dwujęzyczność i dwukulturowość w perspektywie psychopedagogicznej*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, 1998.
- Konaszewski, Karol. *Tożsamość wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych*. Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra, 2016.
- Kryńska, Elwira (red.). *Utrwalić chwilę... XXX-lecie Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku (1977–2007)*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, 2007.
- Mendel, Maria (red.). *Pedagogika miejsca*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, 2006.
- Misiejuk, Dorota. *Dziedzictwo i dziedziczenie w kontekście procesów socjalizacji*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, 2013.
- Młynarczuk-Sokołowska, Anna. *Teoria i praktyka międzykulturowej edukacji nieformalnej w kontekście działań adresowanych do dzieci*. Białystok: Fundacja Uniwersytetu w Białymstoku, 2016.
- Młynarczuk-Sokołowska, Anna. *Od obcości do inności. Międzykulturowa edukacja nieformalna na przykładzie działań polskich organizacji pozarządowych*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2015.
- Młynarczuk-Sokołowska, Anna, Szostak-Król Katarzyna. *Zrozumieć Innego. Międzykulturowa kompetencja komunikacyjna w procesie uczenia się języka polskiego jako obcego*. Białystok: Fundacja Dialog, 2016 (wyd. II), 2014 (wyd. I).
- Młynarczuk-Sokołowska, Anna, Katarzyna Potoniec, Katarzyna Szostak-Król (red.). *Przygody Innego. Bajki międzykulturowe na rzecz integracji dzieci*

- cudzoziemskich*. Białystok: Wydawnictwo Fundacja Dialog, Fundacja Uniwersytetu w Białymstoku, 2015.
- Młynarczuk-Sokołowska, Anna, Katarzyna Potoniec, Katarzyna Szostak-Król (red.). *Przygody Innego. Bajki w edukacji międzykulturowej*. Białystok: Wydawnictwo Fundacja Edukacji i Twórczości w Białymstoku, 2011.
- Muszyńska, Jolanta. *Miejsce i wspólnota. Poczucie wspólnotowości mieszkańców północno-wschodniego pogranicza Polski. Studium pedagogiczne*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak, 2014.
- Nikitorowicz, Jerzy. *Grupy etniczne w wielokulturowym świecie*. Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2010.
- Nikitorowicz, Jerzy. *Edukacja regionalna i międzykulturowa*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2009.
- Nikitorowicz, Jerzy. *Kreowanie tożsamości dziecka*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2005.
- Nikitorowicz, Jerzy. *Młodzież pogranicza kulturowego Polski, Białorusi, Ukrainy wobec integracji europejskiej*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, 2000.
- Nikitorowicz, Jerzy. *Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, 1995 (wyd. I), 2001 (wyd. II).
- Nikitorowicz, Jerzy. *Socjalizacja i wychowanie w zróżnicowanych wyznaniowo i etnicznie rodzinach Białostockizny*. Białystok: Dział Wydawnictw Filii UW w Białymstoku, 1992.
- Rozpoznanie mapy zawodów MUSA „Muzyka, sztuki widowiskowe i zawody artystyczne zaangażowane w opiece zdrowotnej: portal promocji kształcenia zawodowego VET i wzajemnego rozpoznawania profili” w Europie. Doświadczenia i refleksje na temat skuteczności terapeutycznej*. Białystok: Wydawnictwo EkoPress, 2016.
- Smułkowa, Elżbieta, Anna Engelking (red.). *Język a tożsamość na pograniczu kultur. Prace Katedry Kultury Białoruskiej Uniwersytetu w Białymstoku*, t. 1. Białystok: Katedra Kultury Białoruskiej w Białymstoku, 2000.
- Sobecki, Mirosław. *Komunikacja międzykulturowa w perspektywie pedagogicznej. Studium z pogranicza polsko-litewsko-białorusko-ukraińskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak, 2016.
- Sobecki, Mirosław. *Kultura symboliczna a tożsamość: studium tożsamości kulturowej Polaków na Grodzieńszczyźnie z perspektywy edukacji międzykulturowej*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, 2007.

- Sobecki, Mirosław. *Funkcja etniczno-kulturowa szkół mniejszości narodowych*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, 1997.
- Sobecki, Mirosław. *Edukacja kulturalna młodzieży Białostoczczyzny: (raport z badań)*. Białystok: Wojewódzki Dom Kultury w Białymstoku, 1989.
- Boski, Paweł, Maria Jarymowicz, Hanna Malewska-Peyre (red.). *Tożsamość a odmienność kulturowa*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN, 1992.
- Żmudzińska-Nowak, Magdalena. *Miejsce, tożsamość i zmiana*. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2010.
- Żyłkiewicz-Płońska, Emilia. *Europejski wymiar w edukacji młodzieży akademickiej. Studium porównawcze*. Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra, 2016.

